

TOMASZ KORPYSZ, ANNA KOZŁOWSKA

WOKÓŁ „QUIDAMA”. W 150. ROCZNICĘ POWSTANIA UTWORU

W dniach 27 kwietnia – 4 maja 2007 roku odbyła się dziewiąta już konferencja z cyklu „Colloquia Norwidiana”, zorganizowana przez Instytut Badań nad Twórczością Cypriana Norwida Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego oraz przez Fundację Norwidowską. Spotkanie, poświęcone poematowi *Quidam*, odbyło się w 150. rocznicę powstania tego utworu. Organizatorzy, idąc za uwagami samego Norwida o istotnym wpływie okoliczności na rozumienie czytanego tekstu (autor *Assunty* radził, by „miejsce [...] odpowiednio przedmiotowi dobierać”), zaprosili liczne grono norwidologów do dyskusji nad poematem, którego akcja rozgrywa się w Rzymie w pierwszym wieku naszej ery, właśnie do Rzymu. Warto podkreślić, że były to pierwsze „Colloquia Norwidiana”, w czasie których ponad trzydziestu referentów z różnych perspektyw badawczych i z użyciem rozmaitych metodologii poddawało analizie tekst jednego utworu.

W czasie sesji zaprezentowano kilka prób całościowego odczytania poematu. Stefan Sawicki (KUL Lublin) w referacie pt. „*Quidam*”. *Wokół semantyki tytułu* kluczem do interpretacji poematu uczynił różne znaczenia tytułowego zaimka *quidam*, pokazując konsekwencje rozmaitych możliwych aspektów semantycznych tego słowa dla odczytania całego utworu. *Quidam* jawił się w tym wystąpieniu jako przypowieść m.in. o przekształcaniu się anonimowej jednostki w osobę, a także o nieautentyczności rzymskich elit oraz o uniwersalności chrześcijańskiego kodeksu etycznego. Elżbieta Feliksiak (UwB Białystok) dostrzegła w poemacie przede wszystkim opowieść o współlistnieniu ludzi i kamieni – o splocie czasu i wieczności, pamięci i historii. Podkreślała przy tym z jednej strony łączące wszystkich bohaterów różnie rozumiane „bycie w drodze”,

COLLOQUIA LITTERARIA

z drugiej zaś – nieustanne transcendowanie planu faktycznego, nadawanie dodatkowych znaczeń niemal wszystkim elementom świata przedstawionego („*Quidam*”, czyli *Norwidowa przypowieść o ludziach i kamieniach*). W wystąpieniu Grażyny Halkiewicz-Sojak (UMK Toruń) *Quidam* jawił się jako utwór ukazujący rozmaite postaci i wymiary cierpienia. Autorka wyróżniła siedem obecnych w tekście typów cierpienia – od cierpienia egzystencjalnego, związanego z poszukiwaniem sensu życia, aż po cierpienie miłosne wynikające z nieodwzajemnionego uczucia. („*Quidam*”. *Przypowieść o cierpieniu*). Próbę całościowej interpretacji poematu zaproponowała także Elżbieta Żwirkowska (KUL Lublin), która odczytała *Quidama* przede wszystkim jako obraz generacji żyjącej na pograniczu epok i wielkich idei, ale nieświadomej prawdziwego sensu wydarzeń, skazanej na błądzenie i klęskę („*Miałżeby to być przeto obraz pokolenia...?*”). Kluczem do (wpisującego się w istniejący niegdyś „kabalistyczny” nurt lektury pism Norwida) wystąpienia Jana Zielińskiego (UF Fryburg) było znaczenie liczb występujących w poemacie. Autor zwrócił uwagę zwłaszcza na wielość wyrazów i wyrażeń oznaczających parzystość i podwójność, co wiązał m.in. z niejednoznacznością świat przedstawionego i bohaterów (*Poemat o czterech wieszczach*). Krzysztof Trybuś (UAM Poznań) w wystąpieniu *Pielgrzym w stolicy Cesarstwa* wskazywał na XIX-wieczną aktualność *Quidama*, w którym, jego zdaniem, można odnaleźć liczne nawiązania i aluzje do realiów II Cesarstwa we Francji. Poddał też pod dyskusję wątek ewentualnej „słowiańskość” głównego bohatera poematu, wynikającej z jego hipotetycznego iliryjskiego pochodzenia. Wielowątkową i bardzo silnie osadzoną w wiedzy o realiach epoki interpretację już nie całego poematu, ale kluczowej pieśni XXIV i niemal wszystkich pojawiającej się w niej motywów przedstawił z kolei Piotr Chlebowski (KUL Lublin) w referacie pt. „*Rzym – jest to miasto ogromne*”.

Jednym z najsilniej zarysowanych w czasie rzymskiej konferencji problemów była kwestia szeroko rozumianych wątków estetycznych w *Quidamie* oraz opisanych w poemacie realiów świata starożytnego. Zagadnienie estetyki jako przedmiotu refleksji narratora i bohaterów poematu poruszyła w swym referacie Bernadetta Kuczera-Chachulska (UKSW Warszawa, *Problemy estetyki jako przedmiot dygresji w „Quidamie”*). Autorka wskazała, że uwagi o sztuce i jej odbiorze stanowią jeden z ważniejszych (choć nie – pierwszo-

WOKÓŁ „QUIDAMA”

planowych) wątków poematu. W referacie *Dzieła sztuki w „Quidamie” i „Quidam” jako dzieło sztuki*. Dariusz Pniewski (UMK Toruń) podkreślał, że wiele opisanych przez Norwida dzieł sztuki to niejako rekwizyty budujące realne tło poematu. Szczególną uwagę poświęcił analizie licznych wątków rzeźbiarskich obecnych w utworze oraz symbolicznym znaczeniom motywu fontanny. Zofia Dambek (UAM Poznań) scharakteryzowała nakreślone w *Quidamie* obrazy przestrzeni miejskiej Rzymu (*Tajemnice Rzymu. O wizerunkach Wiecznego Miasta w „Quidamie” Norwida*). Referentka zwróciła uwagę na różnorodność obecnych w poemacie obrazów miasta, korespondującą z działaniami i odczuciami bohaterów, a także na labiryntowy charakter Rzymu, któremu brak wyraźnego centrum. Edyta Chlebowska (KUL Lublin) podjęła próbę opisu i rekonstrukcji domów, w których toczy się akcja utworu, dając wyraz przekonaniu, że przedstawiona w *Quidamie* przestrzeń Rzymu to przede wszystkim intymna przestrzeń wnętrz mieszkalnych, zaprezentowana z archeologiczną dokładnością i dbałością o detale (*Dyskretny urok rzymskiego wnętrza*).

Wśród przedstawionych na sesji referatów wyraźnie wyodrębniała się grupa tekstów dotyczących bohaterów *Quidama*. Mieczysław Ingłot (UWr Wrocław) poddał interpretacji postać Gwidona, stawiając przy tym tezę, że w utworze występuje dwóch bohaterów wyposażonych przez Norwida w niemal identyczne cechy ogrodnika chrześcijanina (*Rozważanie nad tytułową postacią Norwidowskiego poematu „Quidam”*). Wiktor Mikucki (UWr Wrocław) podkreślał, że historia jest nie tylko inspiracją i bohaterem, lecz także kluczem interpretacyjnym poematu. Idąc tym tropem i odnosząc się do realiów historycznych, interpretował symboliczne znaczenie poszczególnych bohaterów utworu (*O alegoryczności i symbolice postaci w poemacie „Quidam”. Próba uchwycenia perspektywy historycznej*). Adela Kuik-Kalinowska (PAP Słupsk) scharakteryzowała poetycką kreację Zofii (*Poetesse dicit. Zofia-artystka i Zofia-kobieta w „Quidamie”*), zwracając uwagę na wielość jej ról w poemacie, a tym samym pokazując zastosowany przez Norwida zabieg docierania do prawdy o człowieku poprzez szereg cząstkowych przedstawień. Daniel Kalinowski (PAP Słupsk) poświęcił swe wystąpienie postaci Jazona, reprezentującego zderzenie cech greckich i helleńskich, swego rodzaju poprawność polityczną, a zarazem schyłkowość kultury żydowskiej (*„Mag jest Żyd”. O Mistrzu Jazonie w „Quidamie”*). Rolf

COLLOQUIA LITTERARIA

Fieguth (UF Fryburg) podjął próbę zinterpretowania obecności Barchoba w poemacie, uznając go za postać, która jest właściwym „motorem akcji epickiej” utworu („*Nie znałem was – Żydy*”. *Rola Barchoba w „Quidamie”*). Barchoba dotyczyło też wystąpienie Beaty Wołoszyn (AŚ Kielce), która odczytała tę postać w duchu historiozofii figuratywnej jako reprezentację poglądów Adama Mickiewicza (*Mickiewicz w „Quidamie”. Analiza pewnej aluzji*). Głównym celem referatu Bogusława Doparta (UJ Kraków) było z kolei uzasadnienie wyjątkowej roli ogrodnika Gwidona w tekście „epopei chrześcijaństwa”. Autor odwoływał się przy tym do znanej z licznych przedstawień biblijnej sceny, w której Maria Magdalena nie rozpoznała zmartwychwstałego Chrystusa i wzięła go za ogrodnika (*Noli me tangere. O „Quidamie” Norwida*).

Przedmiotem refleksji badawczej uczestników konferencji były również szeroko rozumiane zagadnienia konstrukcji tekstu, a także języka poematu. Edward Kasperski (UW Warszawa) podjął problem opisu płaszczyzn i typów narracji obecnych w *Quidamie*. Wskazywał przy tym na to, że poemat można uznać za przykład Norwidowskiej antypowieści napisanej przeciwko popularnym w tamtych czasach konwencjom powieściowym (*Narrator i narracja w „Quidamie”*). Tezę o antypowieściowym charakterze *Quidama* postawiła także Dorota Plucińska (Ostrołęka), która poświęciła swe wystąpienie analizie elementów świata przedstawionego utworu, zwłaszcza akcji i kreacjom bohaterów, oraz ich relacjom wobec modelu powieści („*Quidam” wobec struktur powieściowych*). Sławomir Rzepczyński (PAP Słupsk) wskazał na aformiczność, nieokreśloność i negatywność jako dominantę zastosowanego w poemacie sposobu mówienia („*Quidam” – retoryka tekstu*). Michał Kuziak (PAP Słupsk) z kolei za podstawową zasadę organizującą tekst Norwida uznał wielokulturowość, przejawiającą się w wielości obecnych w poemacie stylów i gatunków, w kreacji narratora i narracji oraz w obrazowaniu i języku (*Poetyka wielokulturowości w „Quidamie”*). Katarzyna Konecka (Warszawa) poddała analizie wyraźnie obecny w utworze motyw kwiatów i jego rozmaite symboliczne funkcje (*Rola kwiatów w „Quidamie”*). Anna Kozłowska (UKSW Warszawa) podjęła próbę uchwycenia głównych cech składniowych języka poematu, pokazując przede wszystkim zachowawczość konstrukcji, eliptyczność i anakolutyczność, a także wyjątkową długość i komplikację wypowiedzeń *Quidama* połączoną z brakiem wyrazistych po-

WOKÓL „QUIDAMA”

wiązań międzydaniowych (*Z zagadnień składni „Quidama”*). Tomasz Korpysz (UKSW Warszawa) wskazał na zaskakującą wielość różnego typu elementów komicznych w *Quidamie* oraz zajął się analizą użycia leksemów z pola „śmiechu” w utworze, wskazując, że zwykle wiążą się one z negatywnymi konotacjami (*Z problemów języka „Quidama”. Komizm i śmiech w poemacie*). W programie konferencji ważne miejsce zajęły także obserwacje językowe o charakterze praktycznym: Agata Brajerska-Mazur (KUL Lublin) scharakteryzowała jedyny istniejący (choć fragmentaryczny) przekład *Quidama* na angielski pióra Charlesa Kraszewskiego (*„Quidam” w przekładzie na język angielski*), a Adam Cedro (KUL Lublin) przedstawił rozstrzygnięcia edytorskie przyjęte w nowym, krytycznym wydaniu utworu, które ukaze się w ramach *Dzieł wszystkich* pod red. Stefana Sawiciego (*Kilka uwag edytorskich do tekstu „Quidama”*).

Uczestników rzymskiej sesji interesowały ponadto kwestie podobieństwa *Quidama* do innych tekstów, nie tylko XIX-wiecznych, oraz ewentualne pokrewieństwa intertekstualne. Tomasz Chachulski (UKSW Warszawa) wskazał na podobieństwa niektórych postaci, motywów, a nawet obrazów i fraz utworu do poematów oświeceniowych i twórczości m.in. Książnika i Karpińskiego (*„Quidam” wobec polskiej tradycji przedromantycznej*). Elżbieta Dąbrowicz (UwB Białystok) interpretowała poemat w kontekście obecnych w nim odniesień wprost i nie wprost do osoby i twórczości Krasińskiego, a szczególnie do „Irydiona” (*Bezimienni. Krasiński, Norwid, Quidam*). Wiesław Rzońca (UW Warszawa) także odczytywał utwór Norwida na tle *Irydiona* i szerzej – literatury polskiego romantyzmu, wskazując m.in. na przemiany wizerunku postaci, przede wszystkim zaś – na odmienny (nie tyle polityczny, ile raczej etyczny i estetyczny) punkt ciężkości poematu (*Norwid a Krasiński – z perspektywy jakiegoś tam Rzymianina*). Elżbieta Lijewska (UAM Poznań) w referacie pt. *O dwóch Quidamach. Norwid – Kirkegaard* zwróciła z kolei uwagę na zaskakującą zbieżność niektórych cech Norwidowskiego *Quidama* i dzieła Sørensa Kierkegarda *Etapy na drodze życia*, zwłaszcza jego pierwszej części zatytułowanej *Dziennik quidama*.

Zagadnień recepcji poematu dotyczył referat Marka Busia (WSP Kraków) pt. *Wokół „Quidama”. Spory interpretacyjne*, przypominający kilka wypowiedzi historyków literatury o utworze Norwida, a przede wszystkim zwracający uwagę na rozmaite, zmieniające się oceny wartości artystycznej poematu. Marek Stanisław (URZ

COLLOQUIA LITTERARIA

Rzeszów) przywołał z kolei współcześnie zupełnie nieznaną, pozostający w rękopisie, a bardzo interesujący wykład o *Quidamie*, który na Uniwersytecie Jagiellońskim wygłaszał Stanisław Windakiewicz (*Stanisław Windakiewicz czyta „Quidama”. Zapomniana karta z dziejów recepcji poematu*). Tekst Włodzimierza Torunia (KUL Lublin) pt. *Czy narodowe jatki? Profetyczna lektura „Quidama”* dotyczył popowstaniowego, zaprojektowanego zresztą przez fragment jednego z Norwidowych listów, odczytania poematu jako obrazu bezsensownej zagłady pokolenia.

W zamykającym sesję referacie ks. Antoniego Dunajskiego (WSD Pelplin) *Cypriana Norwida papieski Rzym* poemat *Quidam* stał się punktem wyjścia do szerszych refleksji na temat stosunku poety do Rzymu i do papieży – szczególnie Piusa IX.

Tęgoroczna konferencja stała się dla norwidologów okazją do wędrowki po Rzymie śladami Norwida i bohaterów jego poematu – uczestnicy sesji obejrżeli m.in. Forum Boarium (czyli prawdopodobnie „plac przedajny”, na którym zginął bohater *Quidama*), Kapitol, Forum Romanum, Koloseum, zwiedzili Willę Hadriana w Tivoli; odwiedzili też słynną Café Greco.

Z okazji spotkania dotyczącego *Quidama* Instytut Badań nad Twórczością Cypriana Norwida KUL wydał 111 (w tym 101 numerowanych i – wzorem edycji Przesmyckiego – sygnowanych przez redaktora i wydawcę) egzemplarzy monografii Zbigniewa Zaniewickiego pt. *Rzecz o „Quidam” Cypriana Norwida* – pracy, która mimo upływu niemal 70 lat od jej powstania (została obroniona jako rozprawa doktorska na Uniwersytecie Warszawskim w czerwcu 1939 roku) wciąż jest jedynym całościowym ujęciem poematu. Opublikowano ponadto bardzo cenną pomoc dla wszystkich, którzy chcieliby bliżej zająć się poematami autora *Promethidiona* – *Bibliografię interpretacji poematów Cypriana Norwida*.

Konferencji towarzyszyła prezentacja pierwszego tomu *Dzieł wszystkich* Cypriana Norwida – krytycznej edycji przygotowywanej przez zespół redakcyjny pod kierunkiem prof. Stefana Sawickiego. Pierwszy tom to proza artystyczna w opracowaniu Rościśława Skręta, projektowana jako VII tom całego wydania.

* * *

W pierwszym dniu sesji do Rzymu dotarła wiadomość o śmierci Profesor Zofii Stefanowskiej, jednej z najwybitniejszych badaczek

WOKÓŁ „QUIDAMA”

literatury romantyzmu, autorki m.in. klasycznych studiów o Norwidzie, przyjaciela i mistrza grona norwidologów. Pani Profesor miała uczestniczyć w tegorocznych Colloquiach i wygłosić referat pt. *Późny Norwid*, ale w ostatniej chwili Jej stan zdrowia na to nie pozwolił. W niedzielę 29 kwietnia w kaplicy Domu Polskiego w Rzymie w intencji prof. Zofii Stefanowskiej odprawiono mszę świętą, w której wzięli udział uczestnicy konferencji.